

KOLONIALISME DAN POLITIK PASCA KEMERDEKAAN DI AFRIKA

Hamidin Bin Abd Hamid

Pengenalan

Dekad 1960-an merupakan dekad yang sangat penting dalam sejarah benua Afrika. Dalam dekad inilah kebanyakan negara di Afrika telah diberikan kemerdekaan oleh kuasa Barat yang menjajah mereka. Peralihan kuasa dari Eropah kepada masyarakat pribumi di Afrika dilihat sebagai satu jawapan terhadap segala masalah yang dihadapi di benua Afrika. Perubahan besar dijangkakan akan berlaku akibat transisi kuasa yang memberikan kuasa kepada masyarakat Afrika untuk menentukan hala tuju mereka. Bagaimanapun, kegembiraan yang dialami pada akhir 1950-an dan awal 1960-an bertukar menjadi mimpi ngeri apabila berdepan dengan realiti politik selepas kemerdekaan.

Sejak akhir 1950-an, hingga ke hari ini hampir lebih lima puluh dua buah negara merdeka muncul dari benua Afrika. Pelbagai bentuk dan struktur kerajaan telah ditubuhkan. Menjelang tahun awal abad ke-21, pelbagai sistem kerajaan seperti sistem monarki, diktator, tentera, kerajaan awam, revolusi, autokrasi, dan demokrasi wujud di Afrika. Bagaimanapun, disebalik pelbagai bentuk struktur dan bentuk politik berserta dengan perbezaan ideologi (dari kapitalis ke Marxis), evolusi politik di Afrika semenjak zaman kemerdekaan dapat dicirikan

ke dalam bentuk yang hampir sama iaitu kerajaan yang bersifat *authoritarian*. Kerajaan yang bersifat *authoritarian* di Afrika dapat dilihat melalui pemusatan kuasa ke dalam sebuah organisasi seperti parti politik dan juga di tangan seseorang individu seperti Presiden. Pemusatan kuasa ini juga selalunya diikuti pula dengan penghapusan saingan melalui penamatan pilihanraya bebas, persandaran yang berlebihan terhadap birokrasi, toleransi yang minimum tentang perbezaan pendapat, tidak stabil, rampasan kuasa, penyelewengan kuasa dan rasuah yang selalunya disinonimkan dalam gambaran umum dunia terhadap politik Afrika.

Persoalannya ialah mengapa perkara ini berlaku di Afrika? Mengapa kebanyakan negara di Afrika gagal untuk meneruskan demokrasi dan sistem pelbagai parti seperti yang berlaku pada tahap awal selepas kemerdekaan? Artikel ini cuba menyalurkan pandangan terhadap persoalan di atas melalui pandangan sejarah. Sebelum pergi lebih jauh dalam perbincangan, penulis sedar bahawa persoalan politik masa kini terutamanya bagi sebuah benua yang sentiasa bergolak seperti Afrika adalah sesuatu yang sangat kompleks. Artikel ini bukan bertujuan untuk memudahkan sesuatu yang kompleks tetapi apa yang ingin ditonjolkan di dalam artikel ini ialah tentang peranan dan hubungan zaman kolonial secara umum dalam permasalahan politik di Afrika pada hari ini. Tujuan artikel ini juga bukanlah untuk meletakkan keseluruhan masalah yang berlaku di Afrika pada hari ini di depan pintu kolonialisme semata-mata. Penulis hanya mencadangkan bahawa kelangsungan sejarah iaitu zaman kolonial turut memainkan peranan dan harus turut diberikan penekanan apabila persoalan tentang politik Afrika diperbahaskan.

Kolonialisme di Afrika

Adalah sesuatu yang mencuri perhatian apabila didapati Afrika berada di bawah kuasa Eropah kurang dari seratus tahun. Perjanjian Berlin (November 1884 hingga Februari 1885) hanyalah kira-kira 120 tahun dahulu. Kebanyakan negara di Afrika pula telah diberikan kemerdekaan sekitar 1960-an. Ini bermakna di kebanyakan kawasan di Afrika penjajahan secara rasmi kuasa-kuasa Barat hanyalah berlangsung sekitar 75 hingga ke 80 tahun sahaja. Bagaimanapun, dalam waktu yang boleh dikira singkat dalam sejarah sesuatu bangsa, apatah lagi untuk sebuah benua, perubahan besar telah dialami oleh Afrika. Perubahan yang dibawa oleh kolonialisme bukan sahaja membawa kepada pengukuhan sistem politik yang baru, tetapi yang

lebih penting lagi ialah bagaimana zaman tersebut terus memberikan kesannya dan kekangannya terhadap masa hadapan politik di Afrika.

Bermula dengan Perjanjian Berlin yang telah dimenterai tanpa pengetahuan dan persetujuan pribuminya, Afrika telah dibahagikan sesama sendiri oleh kuasa-kuasa Barat di Eropah untuk mengelakkan perkelahian dan peperangan sesama mereka. Artikel 34 dan 35 Perjanjian Berlin memberikan kebenaran dan mengiktiraf ruang pengaruh (*sphere of influences*) setiap kuasa-kuasa Barat di dalam kawasan jajahan mereka di Afrika. Setiap kuasa Barat juga dibenarkan untuk memperluaskan pengaruh mereka ke kawasan yang telah dibahagikan tanpa campurtangan dari kuasa Barat yang lain.¹ Akhirnya, terdapat tujuh buah kuasa Barat yang terlibat dalam kolonialisme di Afrika iaitu British, Perancis, Jerman, Portugal, Sepanyol, Belgium, Itali dan Belanda.²

Sempadan Baru

Apabila kita melihat peta geografi politik Afrika pada hari ini perlu diingatkan bahawa kita sedang melihat garis sempadan kepentingan ekonomi dan politik kuasa-kuasa kolonial Eropah. Ianya adalah satu sempadan artifisial yang telah memutarbelitkan dan memberikan gambaran yang sangat salah mengenai sistem ekonomi dan sosial masyarakat Afrika baik masa kini apatah lagi bagi zaman sebelum zaman kolonialisme. Akibat daripada pembentukan sempadan palsu ini, ikatan kumpulan-kumpulan sosial yang rapat sebelum ianya digariskan telah dipisahkan. Apa yang lebih teruk lagi ialah pemecahan pusat-pusat perdagangan yang telah lama bertapak dan kukuh di dalam sistem sosio-ekonomi pribumi Afrika. Kesannya, penubuhan kawasan geografi yang baru ini telah menutup pelbagai sistem kebudayaan dan politik yang sebelumnya bersaing secara sihat. Basil Davidson, secara ringkasnya telah mengatakan tujuan mengapa sempadan ini digariskan dan bagaimana ianya digariskan:

"Colonial rule destroyed these old and often prosperous regional networks of trade and agreement, and, instead, imposed quite different ones. These colonial networks were designed, primarily,...[to] serve the interests and profits of the colonial owning powers. Colonial government used force to do this."³

Pribumi Afrika telah dipaksa menerima sempadan baru ini. Mereka telah dipaksa secara kekerasan melalui kekuatan senjata dan peluru. Malahan, kerajaan kolonial di Afrika bukan sahaja dilahirkan secara kekerasan tetapi juga dipelihara dengan cara yang sama. Penentangan

terhadap penubuhan sesetengah kerajaan kolonial telah dilakukan dengan penentangan bersenjata seperti yang berlaku dalam Pemberontakan Maji-Maji, Herero dan Abu Shiri di Afrika Timur semasa ia dikuasai oleh Jerman (Tanzania), Pemberontakan Mazrui dan Giriama di Kenya oleh British dan pembunuhan kejam yang berlaku di Thiaroye, Senegal oleh Perancis.⁴

Negara Bangsa

Kolonialisme meninggalkan kesan yang sangat mendalam dalam proses pembinaan negara bangsa (*nation state*) di Afrika bagi zaman selepas merdeka. Apabila negara-negara Afrika mencapai kemerdekaan, mereka terpaksa menerima sempadan baru ini. Garisan sempadan yang digariskan oleh kuasa kolonial menyebabkan berlakunya satu kekosongan dalam pembinaan bangsa bagi mengisi 'sempadan baru' sesebuah negara di Afrika. Yang jelasnya kolonialisme mempunyai kontradiksi yang sangat besar dalam proses penubuhan negara-bangsa di Afrika. Apa yang ditekankan oleh kerajaan kolonial di Afrika ialah pengukuhan negara. Di Afrika bagi sesetengah kawasan konsep apa yang dikenali oleh Batar sebagai 'negara' telah wujud sebelum zaman kedatangan kuasa-kuasa barat lagi.⁵

Penciptaan sempadan-sempadan palsu untuk memenuhi keraskan pembikinan kawasan tanah jajahan di Afrika telah mencipta permasalahan baru iaitu penubuhan bangsa untuk mengisi negeri yang dicipta oleh kuasa-kuasa kolonial. Ini kerana sempadan baru yang digariskan mempunyai pelbagai bangsa di dalamnya. Keadaan ini menjadi lebih kompleks kerana di antara pelbagai bangsa yang terdapat di dalam sesebuah negeri yang baru tersebut mempunyai perbezaan yang ketara, baik dari segi jumlahnya mahupun dari segi pencapaian politik, sosial dan ekonominya. Terdapat bangsa yang telah mendirikan empayar dan kerajaan dan terdapat bangsa yang masih lagi mengamalkan sistem ekonomi yang berasaskan pertanian dan perternakan binatang semata-mata.⁶

"Setelah mengariskan sempadan baru sebagai tanah jajahan mereka, kuasa-kuasa Barat juga telah tidak menjalankan sebarang usaha untuk menyatukan penduduk di sesebuah kawasan tersebut semasa zaman kolonial. Yang jelas perpaduan dan penyatuan yang bersifat kebangsaan bukanlah prioriti utama kerajaan kolonial. Di Rwanda penjajahan Belgium telah menjadikan perpecahan diantara etnik Hutu dan Tutsi mencapai kemuncaknya. Bagi Perancis pula perjalanan sejarah Negara

Upper Volta adalah sesuatu yang amat menarik sekali untuk dilihat sebagai cerminan kegagalan sesebuah kuasa kolonial dalam proses pembinaan negara bangsa tanah jajahannya. Upper Volta sebagai sebuah kawasan entiti politik hanya telah diwujudkan pada 1920 tetapi telah dibubarkan pada 1923 dan dibahagikan kepada jiran-jirannya. Bagaimanapun pada 1947 Upper Volta telah diwujudkan semula dan tiga belas tahun kemudiannya iaitu pada 1960 kemerdekaan telah diberikan kepada kawasan ini."⁷

Sistem Kerajaan

Model kerajaan demokrasi yang diperkenalkan serta dibangunkan oleh British di Afrika adalah satu konsep dan model yang asing kepada penduduk tempatan. Tidak keterlaluan jika dikatakan bahawa model demokrasi yang diperkenalkan adalah sesuatu yang dipaksa pakai dan meninggalkan legasi penjajahan yang sangat mendalam di Afrika. Masyarakat Afrika jelasnya tidak mempunyai pengalaman yang mendalam tentang demokrasi seperti yang berlaku di Eropah. Dalam masyarakat Afrika tradisi kewujudan sistem demokrasi berperlembagaan adalah sangat lemah. Namun begitu, telah terdapat sistem pengimbangan (*check and balance*) terhadap kuasa pemerintah dalam kerajaan dan masyarakat pribumi Afrika sebelum kedatangan kuasa Barat.

Bagaimanapun, masyarakat dan kerajaan ini telah dipaksa masuk ke dalam kerajaan kolonial yang mempunyai kerajaan multi-etnik yang lebih besar dan bukan menjadi sebuah kerajaan sendiri. Oleh itu adalah amat sukar bagi setiap masyarakat dan kerajaan untuk menerima perlembagaan di peringkat negara dan juga terpaksa mengiktiraf tradisi politik masyarakat lain pada masa yang sama.⁸

Perkembangan masyarakat dan kerajaan pribumi di Afrika adalah sesuatu yang sangat kompleks. Setiap masyarakat pribumi Afrika sebelum kedatangan kuasa-kuasa Barat mempunyai kawasan, bahasa, sistem kepercayaan dan taat setia mereka yang tersendiri. Pelbagai struktur dan politik mencantumkan setiap masyarakat dan kerajaan pribumi seperti kekuatan dan hubungan kekeluargaan, sistem umur (*age-set*) menjadi dasar kepada sistem kepercayaan dan taat setia mereka kepada pemerintahan.

Bagaimanapun, apabila mereka sampai di Afrika, kuasa Barat tidak faham tentang masyarakat Afrika. Tambahan lagi, dalam usaha untuk memudahkan sistem pentadbiran di sesebuah tanah jajahan, polisi *indirect rule* British di Afrika, contohnya memerlukan ramai *collaborator* iaitu golongan yang bekerjasama dengan mereka. Secara

ringkasnya mereka percaya bahawa masyarakat Afrika hidup di dalam sistem puak (*tribe*). Untuk memudahkan pemerintahan dan pentadbiran terhadap masyarakat Afrika yang pelbagai, jumlah masyarakat telah dikurangkan kepada beberapa puak (*tribe*). Ini adalah untuk memudahkan sistem pungutan cukai dan mendapatkan tenaga buruh. Individu tertentu mula dipilih sebagai ketua (*chief*) untuk sesuatu puak. Jika puak tidak ada maka diwujudkan puak itu. Jika sesuatu puak itu tidak ada *chief*, maka *chief* akan dilantik.

Oleh yang sedemikian, penciptaan dan perekaan puak dan ketua puak (*tribe* dan *chief*) mula menjadi satu proses biasa dalam sejarah kolonial masyarakat Afrika semasa zaman kolonial. Ini dapat dilihat melalui penciptaan puak Nyaksuka yang tidak pernah wujud sebelumnya di kawasan Tasik Tanzania dan puak Chagga juga di Tanzania oleh British pada 1930-an.⁹ Pribumi Afrika pula bertindak balas terhadap perkembangan ini untuk kepentingan mereka sendiri. Maka perubahan identiti dan penubuhan etnik mula berlaku dengan pesatnya dalam zaman kolonial seperti yang dikatakan oleh seorang sejarawan Afrika John Illife: "*Europeans believed Africans belonged to tribes; Africans built tribes to belong to*".¹⁰

Antara aspek yang diwarisi oleh negara-negara Afrika selepas kemerdekaan ialah struktur kerajaan penjajah yang bersifat *authoritarian* dan penggunaan kuasa individu yang tidak terhad. Kedua-dua unsur ini mempunyai kaitan rapat dengan semula jadi sistem penjajahan. Di kawasan tanah jajahan British di Afrika, seorang gabenor mempunyai kuasa yang sangat luas. Walaupun Pejabat Tanah Jajahan di London berkuasa dalam membuat polisi dan garis panduan kepada tanah jajahan di Afrika, gabenor biasanya mempunyai bidang kuasa yang tinggi dari segi 'budi bicara' untuk menjalankan sebarang polisi.¹¹ Malahan apa yang berlaku kebiasaannya ialah seperti apa yang dikatakan oleh Lonsdale dan Berman tentang Kenya iaitu kontradiksi di antara garis panduan yang dikeluarkan oleh London dengan apa yang dipraktikkan oleh gabenor dan majlis Perundangan di kawasan tanah jajahan.¹²

Majlis Perundangan diwujudkan di kebanyakan kawasan tanah jajahan British tetapi ianya telah dimonopoli oleh pegawai kerajaan kolonial dari Barat. Di kawasan Ghana dan Nigeria, selepas Perang Dunia ke-2 iaitu pada 1946 barulah pribumi Afrika-ahli yang dipilih dan dilantik menjadi kumpulan majoriti dalam Majlis Perundangan di kedua-dua buah kawasan ini.¹³ Semasa zaman kolonial, monopoli inilah yang selalunya digunakan oleh pegawai kolonial untuk menyokong dan meluluskan sebarang cadangan yang dikemukakan oleh gabenor yang selalunya menerima arahan tersebut dari London.

Malahan, terdapat pendapat yang mengatakan bahawa konsep dan proses pentadbiran Majlis Perundangan pada zaman kolonial yang bersifat autokratik ini mempunyai persamaan yang amat ketara dalam sistem satu parti yang diamalkan oleh pemimpin Afrika terutamanya pada 1970-an dan 1980-an.¹⁴

Jumlah pegawai kerajaan kolonial yang sentiasa terhad menyebabkan pengamalan sistem pentadbiran yang bercorak diktator wujud dalam stratifikasi pentadbiran kolonial di Afrika. Di Nigeria pada 1938 contohnya, hanya terdapat 1,543 pegawai kolonial yang menjaga, mentadbir dan memerintah hampir 40 juta orang penduduk pribumi. Golongan pentadbir ini dikuasai sepenuhnya oleh pentadbir dari Eropah. Penduduk pribumi amat jarang sekali menembusi lapisan ini. Pada dekad 1942 hanya terdapat 2 orang pribumi dilantik ke dalam sistem pentadbiran kolonial di Ghana sebagai Penolong Pegawai Daerah. Ini menyebabkan masyarakat pribumi Afrika lebih berpengalaman dengan sistem pemerintahan dan politik yang dikuasai oleh satu golongan yang terdiri dari sebilangan kecil golongan elit. Sistem inilah yang kemudiannya dilahirkan semula oleh golongan pemerintah Afrika pada zaman pasca kemerdekaan.¹⁵

Tambahan lagi, keadaan politik di negeri-negeri bekas tanah jajahan British yang baru mencapai kemerdekaan pada 1960-an juga sangat kuat dipengaruhi oleh keadaan yang dicetuskan atau keputusan-keputusan politik sepanjang zaman kolonial. Di semua kawasan jajahan British di Afrika terdapat ketidaksamarataan di antara kumpulan-kumpulan sosial di dalam sesebuah kawasan tanah jajahan. Ini adalah hasil dari polisi kerajaan kolonial yang cuba memberikan peluang kepada sesetengah pihak dan pada masa yang sama mengujudkan halangan kepada kumpulan yang lain.¹⁶

Sistem ini dibuat berdasarkan dari pengalaman British di India dan dengan begitu cepat sekali diterimapakai sebagai satu *blueprint* kepada sistem pemerintahan kolonial British di Afrika. Dari segi teorinya, melalui sistem ini kerajaan kolonial akan mentadbir pribumi Afrika melalui sistem pentadbiran pribumi yang sedia ada. Dari segi praktisnya, sistem ini telah mengubah suai sistem politik dan pentadbiran pribumi mengikut kehendak dan kesesuaian kerajaan kolonial. Dari segi strukturnya, sistem ini akan melibatkan pemimpin-pemimpin puak (*Tribe's Chief*) dalam urusan harian pentadbiran kolonial.

Bagaimanapun, sistem ini dari segi praktisnya juga telah menyebabkan persaingan di antara kaum semakin memuncak. Sistem ini juga telah membina tembok dalam hubungan di antara *chief* dengan penduduk di bawahnya. Golongan *chief* lebih dilihat sebagai tali barut

kerajaan kolonial dalam menindas rakyat biasa. Tembok yang memisahkan golongan *chief* dan rakyat jelata ini menjadi lebih tinggi pada zaman selepas Perang Dunia kedua apabila gerakan kemerdekaan mencapai kemuncaknya. Di kawasan yang dijajah oleh Perancis dan Portugis tembok yang memisahkan di antara golongan *chief* dengan rakyat bawahan lebih tinggi. Kebencian orang ramai terhadap golongan *chief* di kawasan ini juga lebih tebal berbanding dengan kawasan yang pernah dijajah oleh British.¹⁷

Malahan politik di negara-negara Afrika pada awal kemerdekaan ini berkisar hebat kepada persoalan kaum. Tidak dinafikan bahawa telah wujud persaingan antara masyarakat di Afrika sebelum kedatangan kuasa-kuasa Barat di Afrika. Bagaimanapun, polisi seperti *indirect rule* yang dijalankan oleh British di Afrika telah menyebabkan jurang di antara kawasan, kumpulan bahasa dengan kaum menjadi lebih dalam.¹⁸

Apabila zaman kolonial bermula di Afrika, penubuhan puak (*tribe*) baru telah menghangatkan lagi persaingan ini. Di kawasan Rwanda-Burundi contohnya, pihak Belgium telah mendalamkan lagi persaingan dan permusuhan kaum Tutsi dan Hutu yang bermula semenjak sebelum zaman kolonial lagi. Tindakan Belgium yang menjadikan minoriti Tutsi seperti rakan-kongsi mereka (*colonial partnership*) menentang puak Hutu. Ini menyebabkan pemimpin-pemimpin Tutsi merasakan mereka adalah secara semulajadinya lebih mulia dari Hutu. Apabila kemerdekaan diberikan kepada Burundi, Tutsi terus memerintah dengan kaedah kuku besi dan melakukan pembunuhan secara beramai-ramai. Nasionalisme di sini tidak menjadi satu kuasa untuk pembebasan tetapi untuk menjalankan pembunuhan etnik.¹⁹ Oleh yang sedemikian apabila berlaku perang saudara di antara Hutu dan Tutsi pada awal 1990-an adalah sesuatu yang memeranjatkan tetapi bukan tidak diduga apabila Hutu bertindak balas dan melakukan salah satu pembunuhan paling ramai dalam sejarah manusia dalam abad ke-20.

Sistem penjajahan di Afrika sejak awal lagi telah merampas kuasa politik penduduk tempatan. Tanpa mengambil kira hasrat dan kepentingan penduduk tempatan, kuasa Barat telah membentuk sistem yang bertujuan untuk mengawal penduduk, mengeksploitasi bahan mentah, mempertahankan kepentingan mereka dan juga kepentingan penduduk kulit putih. Kuasa politik di jajahan British contohnya telah dipusatkan di bawah sistem birokrasi yang kuat. Bagi kawasan tanah jajahan Belgium iaitu Congo Free State yang 'dicipta' pada 1885, sistem pentadbiran kawasan ini berpusat di Leopoldville yang ditunjangi oleh tiga tiang utama iaitu kerajaan kolonial, Gereja Roman Katholik dan *big business*.²⁰

Jelasnya, pemerintahan kolonial adalah bersifat *authoritarian* yang didokong oleh pasukan polis dan tentera. Oleh itu kuasa bukanlah terletak kepada legitimasi penerimaan dan keyakinan orang ramai. Ianya tanpa-ragu-ragu lagi terletak di bawah tangan pihak yang berkuasa iaitu kerajaan kolonial. Pengalaman dengan pentadbiran kolonial ini telah membentuk satu idea semulajadi baru di kalangan pribumi. Idea baru inilah yang diwarisi dan diamalkan dalam senario politik selepas kemerdekaan. Pemimpin Afrika pasca kemerdekaan telah terdedah kepada masyarakat pentadbir yang mengamalkan penguasaan dalam bentuk *authoritarian* dan kepada kerajaan yang selalu memberikan justifikasi terhadap penggunaan kekerasan semasa zaman kolonial. Semasa zaman kolonial pandangan yang mengatakan kerajaan lebih berkuasa dan terletak di atas sebarang aktiviti politik telah disalurkan melalui tindak-tanduk pegawai-pentadbir kolonial. Oleh yang sedemikian, pandangan yang mengatakan bahawa *authoritarianism* adalah salah satu bentuk pentadbiran yang boleh diamalkan adalah salah satu legasi zaman kolonial.

Ekonomi

Sejarah ekonomi kolonial Afrika dan kesannya adalah sesuatu yang sangat kompleks. Bagaimanapun, strategi dan tindakan kuasa-kuasa kolonial di Afrika mempunyai banyak persamaanya. Tanah jajahan di Afrika dijadikan baik dari segi politiknya mahupun dari segi ekonominya telah dijadikan sebagai sebuah kawasan yang bersifat lebih rendah (*subordinate*) untuk memenuhi kemahuan dan permintaan kuasa-kuasa kolonial Eropah. Bagi menguruskan perkembangan ekonomi, sosial dan politik di negara mereka selepas revolusi perindustrian, kuasa kolonial secara umumnya mahukan sumber bahan mentah yang murah dan pasaran yang luas untuk barangan yang mereka keluarkan. Benua dan masyarakat Afrika secara perlahan-lahan dibawa masuk oleh kuasa-kuasa Eropah ke dalam apa yang dikenali ramai sebagai Sistem Kapitalis Antarabangsa (*International Capitalist System*).

Terdapat perbezaan dan juga persamaan dalam polisi dan tindakan kuasa-kuasa Eropah dalam usaha mereka merampas hasil kekayaan Afrika. Samir Amin mengatakan bahawa perbezaan ekonomi dan politik semasa zaman kolonial bergantung kepada semulajadi eksploitasi bahan mentah yang berlaku di sesuatu kawasan tersebut. Amin, membahagikan Afrika kepada beberapa bahagian seperti kawasan perdagangan dan ekonomi kolonial, kawasan simpanan buruh, kawasan konsesi, dan kawasan peneroka kulit putih.²¹ Kawasan

perdagangan dan ekonomi adalah merujuk kepada usaha kerajaan kolonial untuk membiayai sendiri kerajaan kolonial dan juga untuk menampung keperluan industri di Eropah dengan mengubah bentuk sistem ekonomi pribumi. Di kawasan pantai sebelah Barat Afrika seperti di Senegal, Ivory Coast dan Gold Coast (Ghana) dan Nigeria, petani yang menanam tanaman makanan untuk keperluan sendiri dan permintaan ekonomi setempat telah bertukar kepada tanaman jualan seperti kelapa sawit, getah, kapas, kacang tanah dan koko setelah dipromosi oleh kerajaan kolonial.

Aktiviti-aktiviti ekonomi yang bertunjangan keuntungan bagi pihak individu terutamanya peneroka kulit putih, syarikat dan kerajaan kolonial serta metropole sendiri sangat jelas. Ini menjejaskan pembangunan di Afrika semasa zaman kolonial. Pentadbiran kolonial meninggalkan Afrika ketika keadaannya sangat lemah, tidak wujud integrasi dan keadaan ekonomi yang tidak menentu. Ini secara langsung menyebabkan kebergantungan Afrika kepada negara yang lebih maju terutamanya di Barat selepas mereka mencapai kemerdekaan.

Pemikiran Kolonial

Kolonialisme di Afrika ditunjangi oleh satu set ideologi yang menekankan kelebihan status dan *psychology* golongan penjajah. Bagi golongan yang dijajah mereka diingatkan tentang status mereka yang lebih bersifat *inferior*. Inilah yang membawa kepada pengenalan perkataan "native" yang merasionalkan hubungan di antara penjajah dengan yang dijajah. Yang jelasnya, perkataan "native" di Afrika memberikan konotasi yang buruk kepada golongan pribumi Afrika kerana menjadi pribumi Afrika semasa zaman kolonial adalah satu realiti sedih.

Superioriti Barat bukan hanya terdapat dalam bentuk pemikiran dan juga ideologi kerajaan kolonial, tetapi juga telah diimplementasikan dan dibawa masuk ke dalam struktur politik, dan sosial kolonial contohnya dalam perundangan.

Oleh itu menjadi orang Barat pada zaman kolonial adalah satu kelebihan yang sangat tinggi. Golongan pentadbir, peneroka, petani, peniaga dan juga golongan mubaligh Kristian mempunyai kelebihan yang hanya boleh dimimpikan sahaja oleh pribumi.²²

Di kawasan tanah jajahan Perancis keadaan semasa zaman kolonial adalah lebih teruk berbanding dengan apa yang berlaku di tanah jajahan British. Walaupun perlahan, sekurang-kurangnya sistem pemerintahan *indirect rule* British mendakwa mereka cuba membimbing

pribumi Afrika ke arah berkerajaan sendiri. Bagi Perancis pula secara terang-terangan mereka mengatakan bahawa sistem asimilasi (*assimilation*) adalah bertujuan bukan untuk memelihara dan membimbing tamadun pribumi yang sedia ada tetapi adalah untuk membawa masuk pribumi Afrika ke dalam ketamadunan Perancis yang dianggap lebih tinggi. Dengan jelasnya polisi ini menggariskan bahawa kerajaan Afrika di bawah jajahan Perancis bukanlah untuk diberi kemerdekaan tetapi hanya akan dibawa masuk dan dijadikan sebahagian dari *Greater France*.

Oleh itu untuk menjadi rakyat yang bebas, pribumi Afrika mestilah menjadi warganegara Perancis. Bagaimanapun, polisi ini adalah sesuatu yang tidak munasabah kerana terdapat hampir 13 juta pribumi Afrika yang terdapat di kawasan tanah jajahan Perancis di Afrika. Menjelang 1945 hanya 100,000 orang pribumi sahaja yang menjadi warganegara dan 'diasimilasikan' ke dalam *Greater France*. Bagi mereka yang tidak diasimilasi, mereka akan dianggap 'native' (*indigeneous*) dan tertakluk kepada perundangan buruh paksa dan juga perundangan yang bersifat perkauman yang tidak adil.²³ Bagaimanapun, golongan kecil yang telah 'diasimilasikan' ini, mereka menjadi sangat penting kerana mereka inilah yang mempunyai pendidikan tinggi dan moden serta mempunyai idea tentang masa depan tanah jajahan.

Dekolonialisasi

Penamatan penjajahan oleh kuasa Eropah terutamanya Perancis dan British di Afrika dilakukan secara mendadak sama dengan proses penjajahan yang berlaku pada akhir abad ke-19 dahulu. Kemerdekaan yang dicapai oleh Sudan (1956), Ghana (1957) dan Guinea (1958) adalah sesuatu yang tidak dijangkakan. Malahan perkembangan pemberian awal kemerdekaan ini tidak dijangkakan oleh golongan yang menuntut kemerdekaan itu sendiri.²⁴ Proses ini kemudiannya tersebar dan berkembang mendadak pada awal 1960-an. Di antara 1960 hingga 1966 lebih 20 negara telah diberikan kemerdekaan.²⁵ Oleh yang sedemikian, kemerdekaan bagi kebanyakan negara di Afrika bukanlah hasil persediaan jangka panjang sesuatu yang dibangunkan secara mendalam.

Di Afrika hanya dua buah kuasa penjajah iaitu Perancis dan British yang menjalankan sedikit usaha untuk memberi bimbingan kepada pribumi ke arah berkerajaan sendiri. Bagi tanah jajahan Belgium, Portugis dan Itali, pribumi Afrika tidak dibawa langsung ke dalam sistem pentadbiran kerajaan kolonial.²⁶ Bagi tanah jajahan Perancis

dan British, walaupun terdapat peluang untuk terlibat dalam sistem pentadbiran kolonial, ia hanyalah berlaku dalam tahap-tahap akhir zaman kolonial terutamanya selepas Perang Dunia Kedua. Di kawasan tanah jajahan British hanya sebilangan sangat kecil ketua Pribumi (*Chief*) yang terlibat dalam sistem pentadbiran dan perundangan kerajaan kolonial. Malah pada 1950-an, pentadbir pribumi di Uganda masih lagi tidak dibenarkan untuk melihat dan mengendalikan fail-fail sulit kerajaan kolonial British.²⁷ Begitu juga dengan hak untuk mengundi. Di majoriti tanah jajahan hak untuk terlibat dalam proses perundangan negeri seperti mengundi untuk Majlis Perundangan Negeri hanyalah sesuatu yang diberikan pada 1950-an.²⁸

Pada awal zaman selepas Perang Dunia kedua, nasionalisme pribumi Afrika belum lagi menjadi satu kuasa politik yang kuat. Namun, bagi kuasa penjajah terutamanya British, mereka menyedari bahawa masa untuk membenarkan pribumi Afrika untuk memerintah negara mereka sendiri telah hampir terutamanya di kawasan dimana kuasa dan bilangan peneroka sangat rendah ataupun tiada langsung. Persoalan utama yang dibincangkan di London ialah kepada siapa kuasa pemerintahan ini akan diberikan dan juga bagaimana peralihan kuasa ini boleh dikawal dan direkacipta untuk memberikan kelebihan kepada British di kemudian hari.

"There were those who argued that some measure of political power should be contemplated for chief and notables. There were some others who thought that continued British control 'at the centre' should be made to go together with the development of local and municipal government 'at the periphery'. Above all there were those, increasingly influential as it would prove, who believed that colonial rule should now find ways in Africa of promoting a 'responsible middle class' to which political responsibility, soon or late could be 'safely' transferred."²⁹

Golongan yang berpendidikan juga amat kecil di kebanyakan negara-negara Afrika apabila mereka mencapai kemerdekaan. Pendidikan pribumi di Afrika sememangnya bukanlah perhatian utama kerajaan kolonial di Afrika. Sistem pendidikan di benua ini semasa zaman kolonial kebanyakannya diperkembangkan oleh golongan Mubaligh dan persatuan agama Kritian seperti *Christian Misionary Church* (CMS). Di seluruh kawasan Barat Afrika yang dijajah oleh British, hanya terdapat sebuah kolej untuk pelajar lepasan sekolah menengah yang terletak di Fourah Bay, Sierra Leone. Hanya terdapat 2 buah sekolah menengah, salah satunya iaitu Maktab Yaba di Nigeria hanya dibuka

pada 1934. Di Afrika Timur, langsung tidak terdapat sekolah menengah untuk pribumi hinggalah Maktab Makerere dibuka pada 1933.³⁰

Walaupun kewujudan golongan cerdik pandai dan profesional telah mula wujud dan berkembang jumlahnya di kawasan tanah jajahan British sejak 1920-an, namun penglibatan mereka dalam pentadbiran kerajaan tetap dipinggirkan kecuali kepada segelintir kecil sahaja yang dilantik dan dipilih oleh kuasa kolonial sebagai ahli Majlis Perundangan. Di kawasan yang dijajah oleh Perancis, Belgium, Portugis dan Itali keadaannya adalah lebih teruk. Di kawasan tanah jajahan Belgium, iaitu Congo, golongan peguam dan pedagang langsung tidak dibenarkan wujud.³¹

Kesimpulan

Walaupun keseluruhan benua Afrika telah dilepaskan dari cengkaman kolonialisme pada masa kini namun, kesan kolonialism terhadap perkembangan semasa yang berlaku dalam kancah politik dunia Afrika pada hari ini adalah satu kesan langsung dari zaman kolonialnya. Walaupun bukan semua permasalahan politik di Afrika hari ini adalah produk keseluruhan kolonialisme, namun tidak ada suara yang mampu untuk menolak kepentingan zaman kolonialisme dalam membina acuan permasalahan Afrika hari ini.

Nota

- ¹ G.N. Uzoigwe, "European Partition and conquest of Africa: an overview", dalam A.Adu Boahen (ed.), *General History of Africa, Vol IV: Africa under Colonial Domination 1880-1935*, London, James Currey, 1990, hlm. 10-11; B. Davidson, *Modern Africa: A Social and Political History*, London: Longman, 1994, hlm. 5.
- ² Penglibatan Jerman di Afrika berakhir selepas Perang Dunia Pertama apabila kawasan yang dijajah oleh Jerman sebelum Perang Dunia Pertama telah diagihkan kepada kuasa Barat yang lain sebagai kawasan mandat. Penglibatan Belanda di Afrika pula berakhir selepas kawasan wilayah Cape dikuasai oleh British pada 1795.
- ³ Davidson, *Modern Africa*, hlm. 198
- ⁴ M. Crowder, "Whose Dream Was It Anyway? Twenty Five Years of African Independence", dalam *African Affairs*, No. 86, 1987, hlm 12-13.
- ⁵ A. Ali Mazrui, "Francophone Nations and English-Speaking States: Imperial Ethnicity and African Political Formations", dalam D. Rothchild dan V.A. Olorunsola (eds.), *State Versus Ethnic Claims: African Policy Dilemmas*, Boulder, Westview Press, 1983, hlm., 25-43.
- ⁶ W. Tordoff, *Government and Politics in Africa*, London: Macmillan, 1984, hlm. 2.
- ⁷ Crowder, "Whose Dream Was It Anyway? hlm. 15.
- ⁸ R. H. Jackson dan C.G. Rosberg, "Democracy in Tropical Africa: Democracy versus Autocracy in African Politic," dalam *Journal of International Affairs*, No. 38, Vol. 2, 1985, hlm. 295-297.
- ⁹ Ibid., hlm. 70-71.
- ¹⁰ Davidson, *Modern Africa*, hlm. 71.
- ¹¹ Tordoff, *Government and Politics*, hlm. 36
- ¹² J. Lonsdale dan B. Berman, "Coping with Contradiction, Tordoff, *Government and Politics*, hlm. 38.
- ¹³ Crowder, "Whose Dream Was It Anyway?, hlm. 15.
- ¹⁴ Davidson, *Modern Africa*, hlm. 12
- ¹⁵ Tordoff, *Government and Politics*, hlm. 37; Mazrui
- ¹⁶ Ibid., hlm. 37.
- ¹⁷ Ibid., hlm. 37.
- ¹⁸ Davidson, *Modern Africa*, hlm. 73.
- ¹⁹ Tordoff, *Government and Politics*, hlm. 37-38.
- ²⁰ S. Amin, "Underdevelopment and Dependence in Black Africa: Origins and Contemporary Forms." Dalam *Journal of Modern African Studies*, No. 4, 1972, hlm. 503-521.
- ²¹ S. Gellar, "The Colonial Era" dalam P.M. Martin dan P. O'Meara (eds.), *Africa*, Bloomington: Indiana, 1977, hlm. 138.
- ²² Davidson, *Modern Africa*, hlm, 39.
- ²³ D.A. Low, "The Asian Mirror to Tropical Africa's Independence", dalam P. Gifford dan W.R. Louis (eds.) *The Transfer of Power in Africa: Decolonization, 1940-1960*, New Haven: Yale University Press, 1982, hlm. 1-5.

- ²⁵ G.S. Liebenow, *African Politics: Crisis and Challenges*, Bloomington: Indiana University Press, 1986, hlm. 21.
- ²⁶ R. Hodder William, *An Introduction to the politics of Tropical Africa*, London: George Allen and Unwin, 1984, hlm. 84.
- ²⁷ Crowder, "Whose Dream Was It Anyway?" hlm. 15.
- ²⁸ F.M. Hayward, "Intoduction" dalam F.M. Hayward (ed.), *Elections in Independence Africa*, Boulder: Westview Press, hlm. 1-23.
- ²⁹ Davidson, *Modern Africa*, hlm. 81.
- ³⁰ Ibid., hlm. 29.
- ³¹ Ibid., hlm 74.